

Граємо Фауста (Спинися, мить! Прекрасна ти?)

Анатолій Юрченко

Трагікомедія на дві дії

(сучасний український парафраз трагедії "Фауст" Йоганна Вольфганґа Ґете*)

Дійові особи:

Творець (також **Голос** — у темряві або з неба)

Мефістофель

Фауст

Дух (примара; може з'явитися як зображення на екрані)

ВАҒНЕР, ад'юнкт доктора Фауста

Маргарита (Гретхен)

Валентин, брат Гретхен, солдат

Прекрасна Єлена Троянська (та ж акторка, що виконує роль Гретхен; персонаж без слів)

Дія перша

Пролог

*У темряві звучать куплети Мефістофеля (опера Гуно "Фауст", лібрето Ж. Барб'є та М. Карре, переклад з французької — Іван Кочерга; виконує Анатолій Кочерга, арія Мефістофеля з 1-ї дії; запис наживо вистави київського оперного театру, диригент Володимир Кожухар, 1993**).*

Богом став Золотий Тілець!

Богом він і зостається,

Йому шана віддається

Із кінця землі в кінець.

Лунає вибух, що заглушає голос співака. Згодом нова серія вибухів — виникає відчуття, що ведеться масований обстріл сцени й перших рядів партеру: рвуться артилерійські снаряди, міни, працюють "Гради". (Максимальні звуко— та світлотехнічні ефекти, які може забезпечити театр). Лише іноді пробивається голос співака:

І на честь божка святого

І монархи, і старці
У скаженім колі всі
Прославляють свого бога:
І цілують п'єдестал,
І цілують п'єдестал.
Сатана там править бал,
Там править бал.
Сатана той править бал,
Той править бал.

Істукан цей золотий
Волю неба зневажає,
Сміючись, перекидає
Заповіді всі святі.
І на втіху богу злата
Ллється кров по всій землі,
А пани і королі
Посилають брат на брата.
Люди гинуть за метал,
Люди гинуть за метал.
Сатана той править бал,
Той править бал.
Сатана той править бал,
Той править бал.

Тиша. Темрява.

Сцена 1-ша

На небі.

ГОЛОС (у темряві). Почнемо: e2-e4.

2-й ГОЛОС (теж у темряві). Відповімо: d7-d5.

ГОЛОС. Ти навіть у дрібницях доводиш, що твоє єство — конфлікт. Гамбіт, пожертва пішака, щоб ввести в бій ферзя й перетворити гру на суще пекло... Але це шахи — не Армагеддон. І скандинавський захист — дебют не кращий...

2-й ГОЛОС. Що?! Мою ідею вже поцупили якісь скандинави?

ГОЛОС. Так цей дебют назвуть у двадцятому сторіччі. Ще нескоро.

2-й ГОЛОС. Тоді гаразд. До того часу я іще що-небудь вигадую. А мабуть, краще в кості?..

Примітка для режисера й актора. Протягом усієї вистави Мефістофель вкрай рідко говорить серйозно — найчастіше зубоскалить. Зрозуміло, з Творцем він розмовляє

шанобливо, але іноді й в цих діалогах проривається іронія, хоча й менш ніж у діалогах з Фаустом, Вагнером, Гретхен і Валентином або в монологах на публіку. Разом з тим Мефістофелю властива й своєрідна привабливість. Творець ставиться до баламутства Мефістофеля з деякою поблажливістю. Можливо, Мефістофель — колишній янгол, і Творець намагається повернути блудного сина до шляху добра.

ГОЛОС. А то я не знаю, як ти кидаєш кості.

2-й ГОЛОС. Але хіба Тобі це не під силу?

ГОЛОС. Жартуй — та міру знай. Ці фокуси дрібні — мені вони навіщо? А шахи — це велика гра: все вочевидь, все чесно.

2-й ГОЛОС. Тоді чому я ще не вигравав?

ГОЛОС. Тому! Бо я рахую варіанти краще. Гаразд, гамбіт. Але я не беру. d2-d4.

2-й ГОЛОС (*радісно*). Цей хід я теж передбачав!

ГОЛОС. Хай буде світло!

Темрява змінюється світлом, стають видні Творець і Мефістофель, що грають у шахи.

МЕФІСТОФЕЛЬ (*прикриваючи очі рукою*). А світло... навіщо це, Творцю?!

ТВОРЕЦЬ. Тому, Мефістофелю, що зрозумів я — що це добре. Хоча тобі, звичайно, темрява миліша... Ну, що там, на Землі?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Творцю, Твій вінець творіння зовсім знахабнів! Можеш сміятися, він навіть вважає себе божком! Володарем планети, а сам... подібний до сарани. І все, що бачить... все зжирає!.. Шах!

ТВОРЕЦЬ. Від шаху ще ніхто не помирав... від шаху в шахах, маю на увазі... (*Робить хід*). До сарани, ти кажеш?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Так. Залишив би краще його мавпою — шкоди було б менше. Це ж треба! Найслабкіша тварина на планеті — ні іклів, ні пазурів... Але Ти дав їй розум!

ТВОРЕЦЬ. А я подумав: мабуть, треба цю слабкість якось компенсувати?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. От парадокс! Все це з великого розуму? Тварина, яка озброєна до зубів, стала найсильнішою у світі, а живе мораллю мавпи! (*Кривляючись*).

Смішний божок землі не зміниться ніяк, —

Як спервовіку був, так і тепер дивак.

Погано він живе! Не треба

Було б йому давати й крихти світла з неба.

Тим розумом владає він,

Щоб жити, як тварина із тварин.***

ТВОРЕЦЬ. Я дав їм душу.

МЕФІСТОФЕЛЬ. А навіщо? Якщо з іскри Божої ніяк не спалахне вогонь! Творцю, вони її й в гріш не ставлять, душу!

ТВОРЕЦЬ. Але цінуєш ти! За чим би полював ти так завзято, коли б у них не було душі? Але... взагалі-то я почав з дельфінів... Які гарні й розумні істоти!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Так, може, треба й було зупинитись на дельфінах?..

ТВОРЕЦЬ (*іронічно*). І довелося б тобі, Мефістофелю, працювати в водній стихії — а ти

води жахаєшся...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ні! Тільки святої. Ну... ще з-під крана.

ТВОРЕЦЬ. От я і подумав... А може... я створю когось за образом і виглядом своїм?.. І це зробив я не для тебе! Шах!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Знавав я шахів, від яких вмирали... Не в шахах, маю на увазі... Ну а потім Змія, моя рідна тітка, пояснила йому, що він теж може плодитися й розмножуватися, й що вийшло?

ТВОРЕЦЬ (*задумливо*). Людство... Хоча я бачив його якось інакше...

МЕФІСТОФЕЛЬ. А хто почав першим? Навіщо Ти змішав йому мови? Навіщо влаштував це вавилонське стовпотворіння?!

ТВОРЕЦЬ. Мефістофелю! Це в тебе в голові вавилонське стовпотворіння! Не я — вони замислили дібратися до неба... Цікава справа: нікому й до згадки не прийшло прорити тунель до пекла... Чи прийшло б, не змішай я мови?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Адже з цього все й почалося! (*У пароксизмі натхнення підіймає палець уверх*). Ті, хто белькотів однією мовою, збивалися до однієї зграї, хто іншою — до іншої. І закрутилося: держави національні, котрим завжди мало власної території, й держави багатонаціональні, котрим її теж замало. І національні проблеми. І міжнаціональна ворожнеча... І косі позирки на тих, хто розмовляє іншою мовою... І дипломати, які чим більше говорять, тим більше брешуть...

ТВОРЕЦЬ. Але я дав поштовх прогресу: й перекладачі з'явилися, й художній переклад, а це допомагає народам краще розуміти один одного... Це їх зближує...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ха! Візьми до прикладу тих же слов'ян! Як же їх зближує спільність мов, якими вони можуть розмовляти, але не можуть домовитися!

ТВОРЕЦЬ. Здається, в тебе цугцванг'.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Цугцванг не в мене, Творцю. Здається, вже час втрутитися в їхні справи: знайшли на них чуму хоча б... для початку...

ТВОРЕЦЬ. Але це люди!..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Фігурки на шахівниці!

ТВОРЕЦЬ. Вони не пішаки — я дав їм свободу волі...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ти дав їм забагато волі!

ТВОРЕЦЬ. Ні, рівно стільки, скільки треба — щоб вибирали між добром і злом і відповідали за свій вибір. Я ж не втручаюсь!

МЕФІСТОФЕЛЬ. І це розповідаєш Ти? А Содом та Гоморра чиїх рук справа?!

ТВОРЕЦЬ. А може бути, діяв я поспішно? Принаймні, недемократично...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Це що за слівце?!

ТВОРЕЦЬ. Ти не знаєш слова демократія? А за нею, між іншим, майбутнє — згодом сам побачиш...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Творцю, якщо Ти не в змозі виправити людину, її ніяка демократія не виправить.

ТВОРЕЦЬ. А ти пропонуєш Кінець Світу й Страшний Суд? Ти ж після цього сам залишишся без роботи. Ходи!

МЕФІСТОФЕЛЬ (*робить хід*). Що ж, для початку з'їм я пішака.

ТВОРЕЦЬ (*робить відповідний хід*). А я не дам — слоном його прикрию.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Це нерозумно — адже з'їм слона.

ТВОРЕЦЬ. І на здоров'я. Цей пішак в ендшпілі пройде у ферзі.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Я знаю цього пішака — це доктор Фауст, що перевершив самого себе в безлічі наук і вічно твердить про благо людства!

ТВОРЕЦЬ. "Благо людства"... Здається, я і сам не дуже розумію, що це таке — це "благо людства". Але приємно чути — на Фауста я покладав надії.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Тому Ти жертвуєш фігуру?! Гаразд, беру слона, а цей пішак і сам піде з шахівниці! І прямо зараз!

Сцена 2-га

Кабінет Фауста.

Книги, реторти, мікроскопи, телескоп, інструменти для різних галузей наук, на видному місці людський череп. Ніч.

ФАУСТ (*літня людина; типова зовнішність середньовічного вченого*). Не те! (З відчаєм відкидає перо й папір, на якому щось писав). Не те! (*Розшпурює манускрипти й фоліанти*). Великі попередники, якими я годував своїх студентів... Не те!.. Таким буде моє персональне пекло: не геєна вогненна, а безсонні ночі, що не дають відповідей... Ти, докторе Фаусте, вважав себе Прометеем? А насправді ти Сізіф! (*Пауза*). Бідолаха Сізіф... Він котить свій камінь вгору — це ж так просто. Але гора стає все вище, схил — все крутіше, камінь — все важче, а сил усе менше! На мить він обертається — й бачить геть незнайомий пейзаж: обрії розсунулися — але за ними теж лежить незвідане... А те, що здавалося відомим, перетворилося на крихітну цятку... І все... камінь зривається... І з гуркотом котиться вниз... І це єдине тверде знання, в якому він може бути впевнений... Бідолаха Сізіф... Але він повинен спуститися вниз і все почати спочатку... Навіть якщо в цьому немає ніякого сенсу... А сенсу дійсно немає! (*У важкому роздумі дивиться на зірки за вікном*). Цей світ навколо нас... маленьких і жалюгідних... Але чому ми маленькі й жалюгідні, якщо Творець створив нас за образом і подобою своїми?! Є відповідь?.. Людина, космос і час... Є відповідь?.. Але це і є відповідь: мій час спливає... Залишився єдиний спосіб... відомий кожному школяру — одразу розкрити в задачнику сторінку відповідей. Як я хотів цього уникнути!.. Це все одно, що запродати душу дияволі... (*Шукає серед манускриптів потрібний*). А в мене є вибір?!

Бере книгу й промовляє таємничі заклинання. Займається червона заграва, й в полум'ї з'являється дух.

ДУХ (*громоподібним голосом*). Хто зве мене?

ФАУСТ (*відсажується*). Жахливий вид!

ДУХ. Ти Фауст? Припини тремтіти! Зітру на прах!

ФАУСТ (*намагається подолати жах*). Ти дух космосу...

ДУХ. Що з того? Чого ти хочеш?

ФАУСТ (*запекло*). Відповідей!

ДУХ. Яких?!

ФАУСТ. Ти знаєш таємниці світу... й буття...

ДУХ. Ти їх не гідний!

ФАУСТ. Але я близький до тебе!

ДУХ. Близький лише до того, що сам збагнеш! А не до мене! (*Щезає*).

Хтось стукає у двері.

ФАУСТ (*смикається від несподіванки*). Хто там? Це ти, Вагнере? (*Убік*). Чорт тебе приніс, недоумка!..

Входить Вагнер у шлафроці, в нічному ковпаку, зі свічкою в руці. Фауст відвертається.

ВАГНЕР (*захоплено*). О майн гот!.. Професоре, вчителю!.. Це... це фантастика!

ФАУСТ (*обачно*). Що саме, Вагнере?

ВАГНЕР. Те, що ви зараз читали! Яка декламація! Це монолог з давньогрецької трагедії?..

ФАУСТ. А тобі що до того?

ВАГНЕР. Професоре! О, як би я бажав за вашим керівництвом оволодіти наукою риторики! Ні — більше! Як би я хотів навчитися так само блискуче висловлюватися й на папері!

ФАУСТ. Але, Вагнере, ти ад'юнкт, а не письменник, не декламатор, не актор, врешті-решт! Ти повинен оволодіти науками, а не словами. Навіщо тобі красне письменство й мистецтво декламації?

ВАГНЕР. А навіщо існують вчені ради? Навіщо пишуть і захищають магістерські й докторські дисертації?!

ФАУСТ. Не бачу зв'язку.

ВАГНЕР. Професоре! Ви тільки уявіть собі: от я написав дисертацію — з вашою допомогою, звичайно, — от я представляю її вченій раді й так скоряю усіх своїм красномовством, що мені одразу присвоюють не магістерській, а докторській ступінь... Так... Але з красномовством у мене якось не дуже...

ФАУСТ. Нісенітниця! Скільки я перечитав пустопорожніх дисертацій — слова блищать, а жодної думки!..

ВАГНЕР. Ні, докторе, ви неправі! Коли слова блищать — вони сліплять і не дають побачити недоліки! А в результаті...

ФАУСТ. Та ж нісенітниця!

ВАГНЕР. Ні! Ступінь, звання, пошана!..

ФАУСТ. Але **що** твоя дисертація дасть науці, вченому світові, людству?!

ВАГНЕР. То байдуже! Але як звучить: доктор... доктор Вагнер... Майже як доктор Фауст. Ні — краще! Доктор Вагнер!..

ФАУСТ. Вважаєш, що звання замінить тобі знання? Ти навіть слово професор пишеш з

двома літерами "ф".

ВАГНЕР. Ха! Головне — назватися проффесором, а не те, як це слово пишеться! Доктор Вагнер!.. До того ж учень самого доктора Фауста! Своя кафедра, свої вдячні учні (*робить рух пальцями, немов рахує гроші*), своє місце у вченій раді...

ФАУСТ. Чуже місце!

ВАГНЕР. А хто насмілиться сказати про це?

ФАУСТ (*з досадою*). Досить, Вагнере! Час спати.

ВАГНЕР. Професоре! Чи можна ми продовжимо завтра? Адже завтра паска, вільний день... (*Не дочекавшись відповіді, виходить*).

ФАУСТ. Завтра, завтра... немає сенсу в цьому "завтра"! Сторінка з відповідями відсутня... Привид... Потім Вагнер... (*Пауза*). А чим я кращий за Вагнера? Тим, що в мене є ідеали та порядність?.. Але хіба мої ідеали зробили світ ідеальним?.. Чи моя порядність зробила порядним хоча б одну людину?.. Якби я міг почати все спочатку... Посадити дерево, побудувати будинок, виховати сина... А я намагаюся виховати Вагнера? І лише одне можна виправити — те, що я ще й досі живу... Де та реторта, в якій батько варив зілля... Де його келих?.. Чортівиння! Я що, завжди знав, що вони будуть у пригоді?.. Що ж... я готовий (*підносить келиха до вуст, але зволікає*). Мабуть, треба сказати щось наостанок?.. Тлін — до тліну. А душа... Ні, краще записати (*робить крок до свого робочого місця*). Для кого? Для Вагнера? Не тягни, Фаусте!

Знов підносить келиха до вуст. Раптом чути дзвони й хоровий спів.

ХОР ЯНГОЛІВ. Христос воскрес!

Мир вам, оплутані

Згубними, лютими,

Грішними путами,

Мир вам з небес!***

ФАУСТ (*падає навколішки*). ...а я ледь не зробив це!

Сцена 3-тя

На Небі.

Знов Творець і Мефістофель, що грають у шахи.

МЕФІСТОФЕЛЬ. І кажеш, Ти не граєш у кості?!

ТВОРЕЦЬ. Нітрохи!

МЕФІСТОФЕЛЬ. А це **що**?! Раптовий дзвін — саме отоді, коли він келиха підніс до вуст!

ТВОРЕЦЬ. Мефістофелю! Цьому святу вже більше тисячі років — і він раптовий?! **Що** святкувати, **де, коли і як** — це вирішують люди. А не я!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Чому ж?..

ТВОРЕЦЬ. Тому, Мефістофелю! Тому що ти, як завжди, зробив передчасний хід! Комбінацію починають, коли вона дозріла, не раніше. Ти ж кинувся в атаку через пішака...

МЕФІСТОФЕЛЬ (*робить хід*). А я все одно його візьму!

ТВОРЕЦЬ. Що ж, добре, відкладемо гру — фігури з шахівниці не втечуть. А зараз — поговоримо.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Про що?

ТВОРЕЦЬ. Про Фауста.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Так Ти його ведеш?!

ТВОРЕЦЬ. Аж ніяк. Він сам обирає шлях. Однак... хто шукає, той блукає...

МЕФІСТОФЕЛЬ. А якщо я втручусь?..

ТВОРЕЦЬ. Ну не я ж! А ти... чому б ні? Інакше у твоєму існуванні взагалі не було б сенсу. Йому потрібен струс...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Так! Я його струсну! Він буде мій!

ТВОРЕЦЬ (*з іронією*). Упевнений?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Парі! І от моя рука!

ТВОРЕЦЬ (*зрозуміло, він не потискує руку Мефістофелю*). Спробуй. Він вирветься з пут. Але ти – спробуй. І заходь (*киває на шахівницю*) без вагань. Ти блазень і шахрай, але потрібний мені... як дух суперечності... (*Іде*).

МЕФІСТОФЕЛЬ (*клацає пальцями*). Ну що ж! Граємо Фауста!

Сцена 4-та

Кабінет Фауста.

День. Фауст і Вагнер повертаються після прогулянки. У них під ногами, приязно виляючи хвостом, вертиться кумедний пудель (живий собака або лялька, яку веде актор, що виконує роль Вагнера; варіант — несе на руках, як несуть болонку).

ВАГНЕР (*начебто намагається щось наспівувати, потім дивиться на пуделя*). Який чудовий пес, як радісно махає хвостом; напевно, знає всякі штуки й ношу вміє носити.

ФАУСТ. Здається, втратив хазяїв, от і прибивсь до нас.

ВАГНЕР. Так, професоре, вас навіть тварини люблять, не тільки люди; але в собаки, на відміну від людей, немає мови, щоб висловити свої почуття словами... А люди... як вони благоговіють перед вами... я не знав, що ви рятівник цього краю від чуми!

ФАУСТ. Скоріше — мій батько... я тільки допомагав йому... про що й дотепер жалкую...

ВАГНЕР. Про що? Адже для синів батьківський досвід святий!

ФАУСТ (*задумливо, як до себе*). Мій батько був оригінал-алхімік, зачинявся в прикомірку зі своїми адептами й винаходив дивовижні рецепти. І все повторював, що загальна вакцинація вчинить благо всьому людству... Не здогадувався, бідолаха, що перш за все вчинить вона благо фармацевтичним фірмам!.. Важкий хрест несу я на душі... Ще невідомо, від чого пішло на той світ більше хворих — від чуми чи від його вакцин?! Мертві не розкажуть...

ВАГНЕР. А ті, хто вижив?

ФАУСТ. Тим більш. Звідки їм знати — видужали вони завдяки вакцині, чи всупереч?!

ВАГНЕР. Киньте, професоре! Сьогодні свято — усі розважаються! А ви помітили тих двох студентів? Як поглядали на них дві вродливі дівчини, напевно, з гарних родин, а вони побігли навздогін за покоївками!..

ФАУСТ (*розгублено*). Ступай, Вагнере, я хочу попрацювати.

ВАГНЕР. У свято?

ФАУСТ. Затіяв я святу справу — перекласти рідною мовою Святе Письмо.

ВАГНЕР (*здивований*). Професоре!.. Не буду заважати.

Іде. Пудель залишається в кабінеті — де-небудь у затишному кутку: для подальшої дії досить, щоб він сповіщав про себе скавулінням, підвиванням, гавканням.

ФАУСТ (*бере книгу, перо, папір*). "Було в почині **Слово!**" Але ж хіба слово дорівнює дії?... Фаусте, Фаусте! Це поезія! А ти хочеш перевірити її алгеброю? Ти будуєш паралелограми сил! (*Пауза*). А насправді все, чого ти бажаєш, — це забути минулу ніч, стерти її — чим завгодно!.. Тоді працюй! "Було в почині Слово"... (*Пудель у куті починає підвивати*). Цить! Бо вижену геть! (*Пудель агресивно гавкає*). Не хочеш по-гарному? Буде по-поганому. (*Фауст бере іншу книгу, читає з неї заклинання*).

Саламандро, блищи,

Ундіно, течи,

Сільфідо, подуй,

Кобольде, працюй!***

Поки звучить заклинання, чути, як кімнатою з вереском мечуться духи пекла: "Рятуйте!"; "Наш брат у пастці!"; "Треба йому допомогти!"; "Треба собі допомогти!" Духи розвіюються. Пудель огортається хмарою диму, з диму з'являється Мефістофель, наряджений франтом.

МЕФІСТОФЕЛЬ.

Вітаю вас, великовчений муже!

Од ваших чарів впрів я дуже.***

ФАУСТ. Цікаво! Ти хто такий?

МЕФІСТОФЕЛЬ (*з пафосом*). Я частка сили, що вічно хоче зла, але творить добро.

ФАУСТ. А простіше можна?

МЕФІСТОФЕЛЬ (*відкидає пафос*). А! Зви просто Мефістофелем.

ФАУСТ. І ти дійсно, бажаючи зла, твориш добро?

МЕФІСТОФЕЛЬ. А хто знає, де закінчується добро й починається зло? І навпаки.

ФАУСТ (*з гіркотою*). Ніхто не знає... Тому благими намірами вимощений шлях до пекла... (*Замислюється — напевно, про те, про що розмовляв з Вагнером*). А, досить! Кажи, навіщо з'явився?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Допомогти! Дивись, як прифрантився я для тебе: вбрання для джигунів! А це — тобі, саме таке! (*Показує на баул на підлозі, біля його ніг*).

ФАУСТ (*сумно сміється*). Дарма! Припарки мертвому!

МЕФІСТОФЕЛЬ (*теж сміється*). Жартуєш, друже! Ти скоріше живий, ніж мертвий! Даремно твій тато варив отруту!..

ФАУСТ (*з напором*). Ти шпигував?..

МЕФІСТОФЕЛЬ (з посмішкою, що обеззброює). А що — він не варив?.. (Змінює інтонацію). Я готовий зробити тобі пропозицію, від якої, як стануть казати років за сімсот, ти не зможеш відмовитися: почати все з нуля.

ФАУСТ. Ні! Досить химер!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Але я серйозно.

ФАУСТ (раптом з зацікавленістю). А що ти зажадаєш замість цього?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Дрібницю! Ну... це зараз не важливо!

ФАУСТ. Давай без натяків! Я душу готовий віддати, щоб зробити те, чого дотепер не зробив! І щоб побачити результат!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Побачиш! Переодягайся. В дорогу!

ФАУСТ. Але якщо результат буде не той — наш договір не дійсний!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Він буде той! І навіть більше!

ФАУСТ. Тоді скажу: "Спинися, мить! Прекрасна ти!", — і все, я твій!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Чудово, я запам'ятаю. А щоб і ти запам'ятав — от договір. Одна лиш крапля крові — підпиши!

ФАУСТ. Кров'ю?

МЕФІСТОФЕЛЬ. А чим підписують контракти у вас?

ФАУСТ. Чорнилом.

МЕФІСТОФЕЛЬ (сміється своїм фірмовим мефістофельським сміхом). Ха-ха-ха!

Наївний Фауст! Спочатку — кров, чорнило — потім!

ФАУСТ (підписуючи). Ну, підписав — а що змінилось? Нічого не відчуваю!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Зараз відчуєш! За мить ти знову будеш молодий! І повний сил!

Знімає з рамен накидку й накидає на рамена Фаустові. Миттєво проносяться тіні духів, феєрично змінюється освітлення, чути вереск і громовий удар. Освітлення стає, як було раніше.

ФАУСТ (відтепер він у тілі Мефістофеля — інакше кажучи, актор, що був Мефістофелем, з цієї хвилини — Фауст; підходить до дзеркала). Це я, доктор Фауст? Не може бути!

МЕФІСТОФЕЛЬ (інакше кажучи, актор, що був Фаустом). Дай хвилинку до твого тіла звикнути. (Потрохи розпрямляє спину, розправляє рамена, поправляє накидку й повертає собі статуру Мефістофеля). Чудово! Залишилося переодягнутися (тягнеться до баула), добре, потім. Чому ти дивуєшся, Фаусте?! Для людини, що на "ти" з самим чортом, немає нічого неможливого!

ФАУСТ. А що за жінка там, у дзеркалі, удалині?! Вона прекрасна!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Її побачиш незабаром у плоті! (Убік). Тепер йому будь-яка жінка здасться Прекрасною Єленою Троянською. А як дійде до жінок, тут ти й позабудеш про твою мету... високу...

ФАУСТ. Але саме необхідне я повинен взяти в дорогу (виходить).

Лунає стукіт в інші двері.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Увійдіть!

Входить Вагнер.

ВАГНЕР. Що за накидка на вас, професоре?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Я збираюся в дорогу. А хто ви?

ВАГНЕР. Професоре, це ви чи не ви? Це ж я, Вагнер, ваш ад'юнкт. А ви... якийсь інший... та ще ця накидка...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ах, Вагнере! Ну, звичайно, це я. Що тобі потрібно?

ВАГНЕР. Я хотів проконсультуватися. У мене виникли сумніви з приводу дисертації — мабуть, взагалі обрати іншу тему?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. А яку тему ми обрали?

ВАГНЕР (з подивом). Філософію...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Звичайно! Філософію! А навіщо?..

Мудровані слова — багато в них пуття?!

Суха теорія, мій друже, а зеленіє дерево життя!***

ВАГНЕР. То, може бути, законодавство?

МЕФІСТОФЕЛЬ. А сенс? Теорія тут не потрібна: краще одразу стати суддею або прокурором і вирішувати людські суперечки — взяв хабаря в того й в іншого, а потім повернув справу так, що обоє залишилися в дурнях, а ти — при грошах!

ВАГНЕР. А щодо богослов'я?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ні, тільки не це! Можна влізти до таких нетрів, що навіть само моє існування виявиться під сумнівом. Адже я існую!

ВАГНЕР. А медицина?.. Довгий шлях?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. О, це легко. Але краще одразу зайнятися практикою! О, які гонорари! І жінки, жінки, жінки! Адже у них стільки хвороб...

ВАГНЕР. Справді?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ти, головне, не заважай їм так думати!

ВАГНЕР. Професоре! У мене вже тремтять руки з нетерпіння... але в голові — сумбур. Що вибрати?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Начхай ти на цю дисертацію! Насправді, бачу, тобі потрібно набагато більше — весь світ!

ВАГНЕР. Весь світ...

МЕФІСТОФЕЛЬ. І я можу піднести його тобі в цукерковій обгортці!

ВАГНЕР. Як?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Просто, як яєчня! Тільки потрібно мати сміливість розбити два-три яйця! (*Сміється своїм фірмовим мефістофельським сміхом*).

Входить Фауст з невеликим саквояжом у руці.

ФАУСТ. Я готовий.

ВАГНЕР. А це хто?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Я обзавівся помічником, його звать... Генріх! Все, Вагнере, ми йдемо, але я повернуся, й ми домовимося віч-на-віч.

Виходять.

ВАГНЕР. Увесь світ у цукерковій обгортці... Увесь світ — не якась там жалюгідна кафедра. Всі багатства світу — а не якісь там жалюгідні вдячні учні... Дійсно! Яку

нісенітницю я приміряв на себе! Для чого? Щоб скінчити, як Фауст?! Запорошені книги, від яких немає ніякої користі... всі ці засохлі реторти... предметні скельця, які давно покрилися цвіллю!.. А там — весь світ: і слава, й могутність, і будь-які жінки на вибір!.. А тут — цей дурний череп!.. (*Бере череп у руки, повертає його так і так*). Ну, чого ти скалишся, убогий Йорик?! Тобі мало, що ти стільки років скалився з Фауста? На що ти натякаєш? Сподівався, що будеш так само скалитися й з мене?.. А я цього не дозволю! (*Відкидає череп, виходить; сцена трансформується*).

Сцена 5-та

Вулиця.

Мефістофель уже встиг скинути одяг Фауста. Тепер обоє одягнені однаково: камзоли, накидки, капелюхи, шпага при боці. У Фауста підборіддя, що до того прикрашала мефістофельська борідка, чисто виголене. У Мефістофеля зникла з обличчя фаустівська борода: його обличчя залишається обличчям Фауста, але борідка стала мефістофельською.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Дихай, Генріху! Після твоєї келії майже свіже повітря!

ФАУСТ. Ще б пак! Ні автомобілів, ні заводських труб... Однак ще нема й каналізації...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Середньовіччя, докторе! Майже печерний вік... Але, думаєш, коли каналізацію вигадують, стане краще? То порив, то витік, то трубу в підвалі на металобрухт поцупили... По вулицях тролейбуси ходять, будинки багатоповерхові, а ви так і будете жити — як у печерному віці... Дивись, яка красуня!

ФАУСТ. Це вона — та жінка з дзеркала...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Так не губися!

ФАУСТ. Але... ти мені допоможи...

МЕФІСТОФЕЛЬ. На жаль, Генріху, вона йде з церкви, зі сповіді, а я ту сповідь підслухав: вона непорочна! Виходить, моєї влади над нею нема.

ФАУСТ. Але... я боюся, що не зможу...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Так, у душі ти все той же боязкий Фауст, але ти забув, що у плоті — ти чорт! До того ж поруч я — Фауст у плоті й Мефістофель у сутності своїй. Де зможу, допоможу. Між іншим: її ім'я — Маргарита. Ну, Гретхен — за молодістю літ...

ФАУСТ. А що далі?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Імпровізуй, дурню!

ФАУСТ. Вибачте, фрау, дозвольте запитати...

ГРЕТХЕН. Фройляйн.

ФАУСТ. Вибачте, фройляйн, я хвилююсь, але річ у тому...

ГРЕТХЕН. Річ у тому, що розмовляти на вулиці з незнайомцями — це непристойно!

МЕФІСТОФЕЛЬ (*роблячи крок уперед*). Перепрошую, але ви, можливо, знаєте мене. Я доктор Фауст.

ГРЕТХЕН. Той самий доктор Фауст?! Я багато гарного чула про вас! Але мені

здавалося, що ви старіший.

МЕФІСТОФЕЛЬ. О, сучасна медицина творить дива — я виглядаю молодшим за свій вік... Але вам про це думати зарано.

ГРЕТХЕН. Чому? Думати про те, як зберегти молодість і красу, ніколи не зарано.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Яке розумне судження, фройляйн. Я від нього в захваті! Але дозвольте спочатку, щоб дотриматися гарного тону, представити вам мого друга — звуть його Генріхом, він не з наших місць, належить до славетного роду, але, на жаль, у нього біда.

ГРЕТХЕН. Що трапилося?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Умер його дядько, залишивши величезну спадщину.

ГРЕТХЕН. Яке нещастя...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Подвійне нещастя! За заповітом дядька, Генріх повинен бути одружений, щоб спадщина не розвіялася за вітром, а передавалася з покоління до покоління, а він, на жаль, нежонатий і має лише три дні...

ГРЕТХЕН. На що три дні?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Щоб одружитися. Інакше спадщина дістанеться собору Святого Ганса. Дядька Генріха звали Гансом, і цей святий був його патроном.

ГРЕТХЕН. Але це богоугодна справа.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Звичайно! Але як же Генріх? З відчаю він навіть побіг до ворожки, а та напроорочила йому, що саме в нашому місті, в цю годину й на цій вулиці він зустріне свою суджену...

ФАУСТ (*нібито прокидаючись*). Але вона сказала, що та обов'язково повинна зватися Маргаритою! От я і хотів вас запитати, чи не знаєте ви, фройляйн, яку-небудь Маргариту, щоб мешкала неподалік...

ГРЕТХЕН (*вагається*). Я не знаю... Взагалі мене теж звати Маргаритою, але...

МЕФІСТОФЕЛЬ (*з жаром*). Так це ви і є! Чи, мабуть, є поблизу інша Маргарита?

ГРЕТХЕН. Ні, на цій вулиці — тільки я...

МЕФІСТОФЕЛЬ (*з жаром*). От бачиш, Генріху, збулося пророкування ворожки — а ти не вірив! Вручай же скоріше подарунок, що ти приготував для своєї судженої!

ФАУСТ (*у розгубленості*). Який подарунок?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Генріху! Ну ту обручку з діамантом!.. (*Нишком суне замшевий мішечок*).

ФАУСТ (*перебираючи вміст*). Ну так... Обручка з діамантом... Ось...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Але ворожка сказала, що якщо вона не буде впору, то це не та Маргарита! Приміряйте ж скоріше, фройляйн Гретхен!

ГРЕТХЕН (*розгублено*). Вона мені впору...

МЕФІСТОФЕЛЬ (*убік*). А інакше й бути не могло!

ФАУСТ. А тут іще сережки золоті... здається, теж з діамантами...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Негайно приміряйте, фройляйн!

ГРЕТХЕН (*розгублено*). Чи вони мені до лиця?..

МЕФІСТОФЕЛЬ (*дістаючи з повітря дзеркало*). До лиця! До лиця! Дивіться самі,

фройляйн! Ну, Генріху, що там у тебе ще?!

ФАУСТ (*передаючи весь мішечок*). Та що там! Все це вам, Гретхен!

ГРЕТХЕН (*розгублено*). Які гарні й дорогі речі... І ви так запросто їх віддаєте мені?..

ФАУСТ. Ах, брязкальця!.. А я готовий віддати вам все — руку, серце, душу!.. Ні, про що я? Моє серце — вже ваше, з тієї секунди, як я вас побачив, я покохав вас з першого погляду! Знали б ви, Гретхен, як я вас кохаю!

ГРЕТХЕН. А якщо я вас не варта, Генріху?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Цього бути не може!

ФАУСТ. Звичайно, нам потрібно краще узнати один одного...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Але часу обмаль!.. Гретхен, подаруйте Генріхові цей вечір, а вранці — під вінець!

ГРЕТХЕН. Але моя матінка... вона може розсердитись...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Коли вона засне, ви Генріха впустіть у дім...

ГРЕТХЕН. Але матінка спить так чуйно...

ФАУСТ. Ні, щось я не додумав, зараз повернуся (*тікає*).

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ось мікстура (*передає слоїк*), додому прийдете — накапайте п'ять крапель матінці в пиття, вона засне й нічого не почує...

ФАУСТ (*повертається навантажений коробками, пакетами*). Я заскочив до нічного бутика — тут усе, що буде нам потрібно для весілля. А це — найкращі французькі парфуми!

ГРЕТХЕН (*у захваті*). Парфуми... (*Наважується*). Ось моє вікно. Як матінка засне, я дам вам знак (*іде*).

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ну, зрозумів, як треба діяти, роззява?

ФАУСТ (*сміється*). А я кмітливий учень: з усіх предметів — перший.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Напевно, в арифметиці! А жінки — вища математика! (*Гретхен подає знак з вікна*). Про це теж не подумав (*дістає з повітря пляшку*). Шампань! Дуже сприяє вищій математиці! (*Фауст бере пляшку та іде; Мефістофель дістає з повітря цитру*). Щоб дівчина попалась в сіті, її потрібно розігріти (*починає співати куплети, граючи на цитрі*).

Катрусю, чом

Стоїш смерком

Попід вікном

У хлопця, що ти любиш?

Гляди, гляди,

Не йди туди,

Побійсь біди –

Віночка там загубиш.

Йому дарма;

Зведе з ума —

Лишайсь сама,

Заломлюй білі ручки!

Кохать — кохай,
А розум май,
Не потурай,
Доки не дасть обручки!***

З вікна визирає Фауст, грозить Мефістофелю й щезає.

З'являється Валентин. Він чув останні рядки куплетів і бачив Фауста, що визирав з вікна (але Фауст його не бачив).

ВАЛЕНТИН (*кричить*). Тримайся, Гретхен! (*До Мефістофеля*). Тобі каюк! Ти — будеш першим! (*Розбиває цитру*). Твій друзяка — другим!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Нащо ти розбив цитру? Ти хто такий?

ВАЛЕНТИН. А зараз ще й череп розіб'ю! Я брат Гретхен! Моя сестра — добропорядна, я не дам звести її з пуття!

МЕФІСТОФЕЛЬ (*дістає шпагу*). А спробуй!

ВАЛЕНТИН (*теж вихоплює шпагу*). Я спробую — ще як!

Починається фехтування. Валентин тіснить Мефістофеля.

МЕФІСТОФЕЛЬ (*між ударами шпаг*). Так, докторе Фаусте!.. Так!.. Високий дух!.. Зате про тіло піклувався не дуже!.. Хоча б робив зарядку зранку!.. От!.. Я ледь не пропустив удар!..

ВАЛЕНТИН. Що ти бурмочеш?! Молитву перед смертю прочитай!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Сили пекла!.. Тільки молитви мені не вистачало! (*Поступово відновлює вправність запеклого фехтувальника*). Ну як? Фехтую добре?

ВАЛЕНТИН. Ану ж відбий!

МЕФІСТОФЕЛЬ. А чому й ні!

ВАЛЕНТИН. Іще!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Давай!

ВАЛЕНТИН. О чорт! Немов з дияволом я б'юся... Це що ж таке? Мов руку одняло...

МЕФІСТОФЕЛЬ. От і готов! (*Випад*). Капут тобі, дурло!

Затемнення. Коли світло загоряється знову, Фауст і Мефістофель стоять на авансцені.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ну, кажи — спинися, мить, прекрасна ти!

ФАУСТ. Що, до дідька, прекрасне! Така дівчина, а я... Ні, Мефістофелю, завтра — під вінець!

МЕФІСТОФЕЛЬ. До в'язниці підеш ти завтра, а не під вінець!

ФАУСТ. За що?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. А брат її вбитий! Під її вікном заколотий шпагою.

ФАУСТ. Як?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Він був солдат. Побачив під вікном коханої сестри якогось джигуна й схопивсь за шпагу. Заступився за честь сестри... Але тобі пощастило більше...

ФАУСТ. Мені?! Мене там не було! Там міг бути тільки ти!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Але упізнали тебе! Хтось так і сказав: точнісінький доктор Фауст, хоча й розряджений, як франт...

ФАУСТ. Але у мене є алібі! Я був з Гретхен...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ще гірше. Брат — це ще не все. Чуєш лемент?! Її мати мертва — а ти як раз був там. (Убік). Вистачило б двох крапель, а я велів дати п'ять — хотів як краще, а вийшло... як завжди. Шлях до пекла вимощений благими намірами...

ФАУСТ. І що тепер?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Бігти! Летіти! Коротше, геть звідси!

ФАУСТ. Куди?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. На шабаш відьом! Там тебе шукати не будуть!

ФАУСТ. Лети сам, я повертаюся до Гретхен!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Вирішуй скоріше, Фаусте, інакше буде пізно! Ну що? Летиш чи не летиш?..

З вереском і криками сценою несуться духи пекла. Звучать перші такти "Польоту валькірій" Ріхарда Вагнера. Вакханалія досягає свого піка, й зненацька все гасне.

Сцена 6-та

Вальпургієва ніч.

Ще в темряві звучить "Політ валькірій" Вагнера. (Світлові ефекти, театр тіней та все інше, що прийде на розум режисерові).

Шабаш відьом у розпалі. З'являються Мефістофель і Фауст.

МЕФІСТОФЕЛЬ.

Біжать, летять, свистять, стукочуть,

Скриплять, шиплять, киплять, клекочуть,

Смердять, іскрять, горять, печуть!

Відьомський дух повсюди чуть!

Держись мене, бо зразу відітруть.***

ФАУСТ (зневажливо, він у поганому настрої). Дискотека...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Звичайно! Шабаш!

ФАУСТ. Це щоночі?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ні, тільки раз на рік — під день Вальпургії. Однак, дивися, тут наш найкращий цвіт. Зважай, кажу я "цвіт" — не "світ"!

ФАУСТ. Дійсно. Цвітуть і пахнуть.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ти просто не в гуморі, докторе! Дивись, які молодюсінські відьми! Голісінькі! А як стрибають!.. Ступай до них — і за хвилину скажеш сам: спинися, мить, прекрасна ти!

ФАУСТ (хапає Мефістофеля за рукав). Дивись!

МЕФІСТОФЕЛЬ. А що там?

ФАУСТ. На краю... (Вмикається ще один прожектор і висвічує Гретхен, що проходить краєм сцени в руб'ї). Це... Гретхен?.. У руб'ї?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Не бачу!

ФАУСТ. Чорт! Вона в кайданах!..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Це кара!

ФАУСТ. І слід на шиї... від сокири ката?.. Додому, зараз же додому!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Отямся, там чекають на убивцю — на тебе!..

ФАУСТ. Ні, ні, додому!

МЕФІСТОФЕЛЬ. І труп у домі, де був ти! І всі підозри знов-таки на тебе...

ФАУСТ (*непритомніє*). Ні! Додому!

Гаснуть звуки шабашу. Гасне мультимедійне зображення. Тільки Мефістофель і Фауст, скорчений біля ніг Мефістофеля, залишаються на авансцені. Світло гасне остаточно. Повна темрява.

Дія друга

Сцена 1-ша

На небі.

Творець і Мефістофель продовжують перервану шахову партію. Темрява.

ТВОРЕЦЬ (*голос у темряві*). А хід не кращий...

МЕФІСТОФЕЛЬ (*теж у темряві*). Трохи імпульсивний.

ТВОРЕЦЬ. Просити повернуть не будеш?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ні! Я, може, й шахрай, але шахрай я чесний. Є правила: торкнувся — ходи. До того ж можна ще боротися за виграш.

ТВОРЕЦЬ. Боротися — можна, от перемогти... (*Поступово набирає силу світло*).

МЕФІСТОФЕЛЬ. Повинен я перемогти! З принципу!

ТВОРЕЦЬ. Ти ще й принципи маєш? Тоді скажи, якого чорта захапав ще й Вагнера?

МЕФІСТОФЕЛЬ. З принципу. Жартую! Підбивсь під руку... от я й подумав... Хоча, якщо чесно, сумнівне надбання!

ТВОРЕЦЬ. Бачили очі, що купували...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Теж, мабуть, діяв імпульсивно... Але... є правила: торкнувся — ходи, торкнувся до чужої фігури — то бери... А! Краще б зовсім не торкався!

ТВОРЕЦЬ. А чим його ти спокусив?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Весь світ у цукерковій обгортці...

ТВОРЕЦЬ. Це кучеряво! І в контракті так?

МЕФІСТОФЕЛЬ. О, там багато чого написано. Спочатку він... він зажадав безсмертя!

ТВОРЕЦЬ. Але ти ж розумієш...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Так! Тому й пояснив йому це майже популярно! А потім... як почав він пальці загинати... Шах!

ТВОРЕЦЬ. А кращою позиція не стала.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Подивимося!.. Знову шах!

ТВОРЕЦЬ. Гадаєш, буде вічний шах? А вічний шах — це лише нічия.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Що ж, нічия теж непогано...

ТВОРЕЦЬ. Але ти прогледів отакий хід... І хто він отепер у тебе?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Вагнер? (*Киває на шахівницю*). Він, так би мовити, король... імперії напівтубільної...

ТВОРЕЦЬ. А що наприкінці контракту?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Він довго пручався, але все ж придумав: коли наїсться донесхочу... У фігуральному сенсі, звичайно: наїсться слави, розкошів, жінок... Він зараз по всій своїй імперії ставить собі пам'ятники...

ТВОРЕЦЬ. Він же не наїсться ніколи.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Звичайно. Тому й вимудрував таку умову.

ТВОРЕЦЬ. Скоріше, трісне.

МЕФІСТОФЕЛЬ. А мені не байдуже? Все одно буде мій.

ТВОРЕЦЬ. А можна подивитися на твій контракт з Фаустом? До речі, його зовнішність тобі пасує, ти став... як би точніше сказати... соліднішим... ні, напевно, інтелігентнішим... у будь-якому разі привабливішим.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Контракт? Будь ласка (*витягає з повітря*). А зовнішність... занадто професорська... незабаром поверну собі свою власну, недовго вже залишилося.

ТВОРЕЦЬ. Цікавий контракт.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Тут все гаразд!

ТВОРЕЦЬ. Тобі видніше. А чому недовго?.. Туга за Гретхен зведе професора до могили?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Розумієш, після безпам'яття він начебто забув про неї. Напевно, часткова амнезія... рятівна до певної міри... Він зараз сповнений енергії й радіє своїм успіхам як дитя... Інакше кажучи, мостить собі шлях благими намірами... до пекла — от-от вимовить: "Спинися, мить! Прекрасна ти!"

ТВОРЕЦЬ. А не боїшся, що почне тягти гуму, як Вагнер? І буде якщо не вічний шах, то пат — та ж нічия...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Творцю!.. Фауст — порядна людина.

ТВОРЕЦЬ. Хотів би я переконатися в цьому... Давай докладніше про все.

МЕФІСТОФЕЛЬ. О!.. Це питання! Слугуємо ми Вагнеру обоє!

ТВОРЕЦЬ. Це кумедно!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Так! Найсмішніше — це мене Вагнер вважає Фаустом... ну, гадає, мабуть, що Фауст трішечки з'їхав з глузду... тому й контракт, підписаний кров'ю, сприйняв як розіграш... хоч торгувався... навсправжки! Але Ти б бачив його пику, коли він колов собі пальця! Він ледь-ледь не реготав!.. А сьогоднішнього Фауста — в моєму тілі — я представив йому як свого помічника Генріха та натякнув, що це нібито посланець... якихось сил! Уяви Собі, його він... побоюється!..

ТВОРЕЦЬ. І що — бажання Вагнера виконує Фауст?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Звичайно, я! Але він думає, що...

ТВОРЕЦЬ. А з цього місця — ще докладніше! Що робить Фауст?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Напевно, те, що повинен був робити, якби не замкнув себе у своїй келії, — втілює в життя свої високі — ха-ха-ха! — ідеали! Тримає на плаву економіку...

хоча це важко з таким правителем, як Вагнер! Сприяє розвитку наук і мистецтв. Розвиває комерцію й торгівельний флот... І, уяви собі, він щиро опікується народним благом... ні, благом всього людства... Так, дійсно!

ТВОРЕЦЬ. Ну нарешті! І народ щасливий?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Та хіба може бути щасливим народ з таким правителем, як Вагнер?! *(У кишені Мефістофеля дзвонить мобільний телефон)*. Прошу пробачення, це бос... *(Слухає)*. На жаль, викликають на службу. Відкладемо партію?..

ТВОРЕЦЬ. Гаразд, продовжимо пізніше, та й тобі не шкодить пометикувати... про ендшпіль...

Сцена 2-га

Мефістофель і Фауст на авансцені.

МЕФІСТОФЕЛЬ. О, Фаусте, у тебе щасливий вигляд! Напевно, я почую зараз?.. Оті самі слова! Готовий?

ФАУСТ. Так, майже! От він, результат — я майже відчуваю його кінчиками пальців: останні штрихи — і...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Шкода!

ФАУСТ. Чого?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Нас викликає Вагнер — боюся, він тобі зіпсує настрій... *(Убік)*. Напевно — й мені...

Сцена 3-тя

Кабінет Вагнера.

Вагнер сидить за величезним письмовим столом. Позаду, на стіні, його власний помпезний портрет у дорогій рамі й пістрявий багатобарвний прапор.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Вітаю! Викликали, шефе!

ВАГНЕР. Де тебе чорти носять, Фаусте?! І де твій помічник... цей, як його... Генріх?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Вже тут *(входить Фауст)*. Чого бажаєте зараз?

ВАГНЕР. Того, що було обіцяно, — весь світ у цукерковій обгортці. А зараз дрібниця. Два маленьких, але негайних бажання. Перше... Ні, хай перше буде другим. Задоволення насамперед, службовий обов'язок — потім. Хочу Прекрасну Єлену Троянську!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Але у вас вже є — ця... як її... гімнастка й чемпіонка всього у світі!

ВАГНЕР. Одне іншому не заважає!.. От чорт! Ти збив мене, Фаусте, все зіпсував! Добре! Нехай перше, котре я вирішив зробити другим, знову стане першим. Виконаю спочатку службовий обов'язок. Як там Таврида?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Шефе, Таврида ваша. Ви забули?

ВАГНЕР. Жартуєш?.. Нічого я не забув! *(Скандує)*. Таврида наша! Таврида наша!

Таврида наша! Як вона? Процвітає?

ФАУСТ. Ні.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ще як!

ВАГНЕР. Не зрозумів! Процвітає чи ні?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Процвітає все: хабарництво, корупція, казнокрадство... Я нічого не упустив?..

ВАГНЕР. Але за звітами все гаразд!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Так, дякую за підказку! Окозамилування й бюрократизм процвітають теж! І не треба дивитися на Генріха, ви заборонили йому торкатися до справ Тавриди — посадили там своїх людей. (Убік). Мої майбутні клієнти, найголовніше — без жодних зусиль!

ВАГНЕР. Але це віддані люди... Глибоко віддані!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Звичайно! Вони віддані своїм кишеням! А кишені в них глибокі...

ВАГНЕР. І що робити з тою Тавридою?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Краще запитайте, **що** робити з чиновниками, яких ви туди посадили! (Убік). А що як придумає — й вже сьогодні вони будуть моїми?!

ВАГНЕР. Я зрозумів! Я... (з *острахом дивиться на Фауста*) я нашлю на них... прокляття! А, Генріху?.. Ні, я напушу на них ревізію!

МЕФІСТОФЕЛЬ (знов *сміється своїм фірмовим мефістофельським сміхом*). Ха-ха-ха!

ВАГНЕР. Тоді, мабуть, дати їм ще грошей? Я накаджу міністрові фінансів. Ну... може бути, вони там вже накралися донесхочу й тепер хоч що-небудь піде на діло?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ха-ха-ха!

ФАУСТ. І державна скарбниця майже порожня!

ВАГНЕР. І що робити?

МЕФІСТОФЕЛЬ (*вкрадливо*). Накажіть міністрові фінансів терміново випустити які-небудь цінні папери... ну... не знаю... акції, облігації, бони, сертифікати...

ВАГНЕР. А що, мабуть, ідея!

ФАУСТ. Вагнере! Ад'юнкт-недоучка! Навіть не знаєш, що є таке слово: економіка! Ти розориш країну. Будь-який цінний папір повинен мати забезпечення!

МЕФІСТОФЕЛЬ (*вкрадливо*). А забезпеченням стануть підземні скарби, що ще не знайдені, але... їх вже шукають і от-от знайдуть...

ФАУСТ. Яка нісенітниця!

ВАГНЕР. Накаджу — й знайдуть! А я вже зумію ними розпорядитися! Подумаєш, якась Таврида!

ФАУСТ. Але її народ — це тепер твої піддані!

ВАГНЕР. І чудово! І нехай радіють! Нехай пишаються своєю країною — своєю новою великою батьківщиною!

ФАУСТ. Важко пишатися батьківщиною на порожній шлунок...

ВАГНЕР. А я виправлю справу. Почну війну та додам до Тавриди... О! Я багато чого додам!

ФАУСТ. Жодному народові не потрібна війна!

ВАГНЕР. Ти про який народ зараз, Генріху? Про цих? Ха! Ці підуть! І витимуть від щастя! До того ж я не скажу, що це війна. Так, дрібниця — маленька військова операція. І підуть! З захопленням! І зло чинитимуть з радістю. І вбивати — з насолодою!

Фауст. Але і їх убиватимуть!

ВАГНЕР. Та й що? А я накаджу за кожного вбитого платити родині такі гроші!.. Та вони на похороні плакатимуть від щастя. А решта — від заздрості, що в них ще нікого не вбили!

ФАУСТ. Але це кров!

ВАГНЕР. І чудово! Чим більше крові...

ФАУСТ. Тим більше горя й страждань для народу!

ВАГНЕР. І добре! Зате, коли війна закінчиться, яке полегшення відчує народ — навіть на порожній шлунок. Народ буде боготворить мене, коли я дам йому перемогу! Навіть десятиріччя потому! А перемогу **ви** мені забезпечте! Вільні обидва!

ФАУСТ (*Мефістофелю; кричить*). Не роби цього! Тобі начхати, а я йому не спільник! (*Дивиться на свої руки*). Я вже бачу цю кров! Вона буде на кожному в цій імперії! (*Біжить зі сцени*).

МЕФІСТОФЕЛЬ. А як же Прекрасна Єлена?..

ВАГНЕР. Потім! На десерт. У день перемоги — для повного тріумфу! Вільні!

Сценою проносяться духи пекла.

Сцена 4-та

Мефістофель сам на авансцені.

МЕФІСТОФЕЛЬ (*під час цього монологу, більшою частиною блазнівського, він може спускатися до глядацької зали, вештатись поміж рядами, знову повертатися до авансцени, сідати, звисивши ноги до зали, і так далі*). Ну й дилема! Дійсно пастка для чорта!!! Пощастило ж мені зв'язатися з цією парочкою! Мета одного протилежна намірам іншого. Якщо я допомагаю Вагнеру, то віддаляю хвилину, коли Фауст нарешті вигукне: "Спинися, мить! Прекрасна ти!" Якщо допомагаю Фаусту, як змусити Вагнера сказати "наївся донесхочу"? Ну й позиція — просто пат! Мені що — валандатися з ними до самої пенсії?.. А якби я зміг розділити це завдання на два та вирішити кожне окремо? Приміром, швиденько змусити Фауста сказати: "Спинися, мить! Прекрасна ти!" — та й все, ця фігура йде з шахівниці. А без Фауста Вагнер швидко скаже своє "наївся донесхочу" — це я забезпечу!.. Рішення? Так! Проблема тільки одна — сам Фауст. Не скаже він "спинися, мить" ні з того ні з сього! Вчений, чорт його забирай! Він повинен у цьому переконатися особисто — що вона прекрасна! Зважити на аналітичних вагах і розглянути на скельці в мікроскопі... Тоді, може бути, навпаки? Спочатку — Вагнер? Завдання взагалі найпростіше! Він у мене у два тижні наїється донесхочу! У два з половиною — це крайній термін... Я вже бачу, якою буде остання крапля. Ранком просинається. Голова болить! Бо похмілля. На бабів, що поруч, навіть дивитися не

може. Якесь лізе до нього з ласкою, а він її відштовхує та й кричить: досить, наївся донесхочу! І ось тут (*клацає пальцями*) з'являюсь я.

Але... (*Замислюється*). Для цього, напевно, доведеться жертвувати всім — економікою, фінансами... Як тоді Фауст досягне своєї високої мети? Чим забезпечить розвиток наук і мистецтв — палкими промовами з високої трибуни?! Знову пат!..

Щось я починаю виводити логічні ланцюжки, нібито якийсь вчений. Напевно, перебування в чужому тілі накладає свій відбиток... Був би я людиною, то б сказав: лишилося тільки покластися на Всевишнього... Але я знаю, що там, нагорі, ніхто й пальцем не поворухне... тим більш для мене!.. Гаразд. Спробуємо спочатку. Як першим вивести з гри Фауста?.. Ну, якщо плюнути на його високу мету — це легко! Вистачить якої-небудь дрібної капості — зробити його черевика на два розміри менше, й все! Нехай походить у тісних черевиках один день! Ввечері, коли роззується, мимоволі закричить: "Спинися, мить! Прекрасна ти!" Так?.. Так! Але... йому дана свобода волі: якого чорта він буде цілий день ходити в тісних черевиках? Роззується — й піде босоніж!.. Виходить, першим все-таки повинен піти з дошки Вагнер?.. О, чорт, чорт, чорт! Замкнене коло! А вихід один: поки не знаю як, а доведеться жертвувати Фаустом! *З'являється Фауст.*

ФАУСТ. Вправляєшся в риториці?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ти чув?!

ФАУСТ. Ні. Точніше — чув, але не слова... так, неясне буркотіння...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Хвала Творцеві... що не втручається в земні справи!

ФАУСТ. А я вже хотів би, щоб Він втрутився! Вагнер збожеволів! Усе, що я встиг зробити, він зруйнував умить!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ну, ще не зовсім...

ФАУСТ. Зруйнує! Скажи, навіщо ти йому слугуєш?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ну, бачиш... (*Убік*). Не казати ж йому про контракт!.. Заради тебе!

ФАУСТ. Заради мене?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. А як інакше ти отримав би можливість шукати свою високу істину та втілювати її в життя?

ФАУСТ. Так... Але Вагнер!..

МЕФІСТОФЕЛЬ. А де я візьму тобі іншого? Кожен народ — ха-ха-ха! — має такий уряд... на який він заслуговує! Або навпаки: кожен народ заслуговує такий уряд, що його має — ха-ха-ха! — у хвіст і гриву! (*Попереджаючи реакцію Фауста на відверту непристойність*). Цитата — не я придумав!

ФАУСТ. Тобто я заслуговую на Вагнера?! Та у мене від його планів знов починається відраза до життя...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Що ж, воля твоя: кажи чотири слова — і ти вільний від земних пут!

ФАУСТ. Не знущайся! Більш огидної миті я ще не переживав! Так би й завив... як той собака...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Добре. Спробуємо з іншого кінця. Сформулюй свій ідеал — і, мабуть, обійдемося без Вагнера?

ФАУСТ. Усього три слова: Краса, Любов, Знання. Всі три з великої літери... На них, я зрозумів нарешті, тримається всесвіт...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Так просто? Ну, красою я тебе завалю вище тім'ячка — хоч зараз! Разом з любов'ю, якщо погодишся, що велика літера не обов'язкова, — скільки завгодно! А знання є в тебе й без мене! Почнемо?..

ФАУСТ. Йди до дідька!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Не подобається мені твій настрій, докторе, поговоримо в іншому місці.
Сцена трансформується.

Сцена 5-та

Інтер'єр на розсуд режисерів.

Це може бути кабінет Мефістофеля в резиденції Вагнера, кімната-бар, більярдна або, нарешті, командний пункт, де ведуться приготування до війни.

Якщо це КП, то по його стінах розвішані мапи, розмальовані товстими червоними, синіми й чорними стрілами, що позначають напрямки головних і флангових ударів і обхідних маневрів; у мапи уткнуті різнобарвні прапорці. Якщо це більярдна, то Фауст і Мефістофель ведуть діалог, граючи в більярд; і так далі.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Фаусте, я зрозумів, тобі не вистачає жінки!

ФАУСТ (*роздратовано*). Якої ще жінки?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Звичайно — найкращої! Вагнер бажає Прекрасної Єлени, але (*інтригуючи*) першим з нею можеш зустрітися ти... Влаштуємо тобі відрядження... Коштом Вагнера, звичайно! (*Сміється*).

ФАУСТ (*вибухає*). Туди?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Звичайно. До Прекрасної Єлени.

ФАУСТ. От сам і зганяй до неї!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Фаусте, ти навіть не розумієш, від якого кайфу відмовляєшся. (*Вкражливо*). Тільки уяви собі: ти з Прекрасною Єленою — найкрасивішою жінкою у світі... Хто-небудь іншій життя віддав би за єдину мить з нею — бо ця мить прекрасна!..

ФАУСТ (*викривально*). Прекрасна?! Там, де Єлена зараз?!

МЕФІСТОФЕЛЬ (*з подивом*). Ти знаєш де?

ФАУСТ. У вас! Сам зганяй до пекла й привези її.

МЕФІСТОФЕЛЬ. У нас?!

ФАУСТ. А де ще бути жінці, через яку почалася війна й загинула Троя?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Наївний Фауст... Звичайно, через жінок багато чого відбувається, але... війна?.. Це лише красива легенда... Вигадка Гомера...

ФАУСТ. Виходить, Єлени не було?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Була.

ФАУСТ. А війна?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Була.

ФАУСТ. От і доказ!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Збіг обставин, Фаусте. Гадаєш, Вагнеру потрібна Таврида через... жінку?.. Або Менелаю була потрібна Троя тільки через Єлену? Ти ж вчений, хоча б Клаузевіца почитав...

ФАУСТ. Що війна — продовження політики?

МЕФІСТОФЕЛЬ (з іронією). Ростеш!.. Політики! І безрозмірних апетитів — на все чуже! А через жінок — ха-ха-ха! — найчастіше побутовуха: ну врізав би Менелай Парису пательнею!

ФАУСТ (спантеличено). Виходить, Єлена не у вас?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Вона не може бути ні в нас, ні там (показує пальцем нагору). Інша епоха, інша культура... Вона в Аїді.

ФАУСТ. Витягни її з Аїда.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Якби він був нашою філією... А так... Довгі перемовини, папери, залаштункові маневри, бюрократична тяганина... А Вагнер хоче все. І зараз!

ФАУСТ. А я тут до чого?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Розумієш, якщо це вдалося Орфею... ти міг би пройти його шляхом... От питво, приймеш три краплі... ні, краще дві, щоб не вийшло як минулого разу. Покладемо тобі до рота монету, щоб Харон перевіз на той бік Стіксу...

ФАУСТ (нібито коливається). А вона дійсно прекрасна?

МЕФІСТОФЕЛЬ (з жаром). Неймовірно! Побачиш її — сам навік залишишся з нею в Аїді! (Убік). Хоча ні, в мої плани це не входить. (До Фауста). Жартую! Ти забереш її звідтіля — при денному світлі її краса взагалі сліпуча!

ФАУСТ. Брешеш?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Щоб мені провалитися!

ФАУСТ (затято). Провалися ти разом з Вагнером та його війною!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Фаусте! Для Вагнера я щось придумаю. А для тебе... Прекрасна Єлена — теж варіант. Зважуйся!

ФАУСТ (категорично). Під три чорти, Мефістофелю! Без мене! (Йде).

МЕФІСТОФЕЛЬ (вслід). А я й без тебе що-небудь вимудрюю — тепер я сам мало не доктор Фауст!

Сценою з вереском і реготом проноситься нечиста сила.

Сцена 6-та

Кабінет Вагнера. Пресконференція (брифінг).

Вагнер за столом. Стіл заставлений мікрофонами. Мефістофель і Фауст спостерігають збоку.

Вагнер звертається безпосередньо до глядацької зали — начебто глядачі і є учасниками брифінгу. Відповідно, й Мефістофель з Фаустом реагують так, ніби запитання Вагнеру надійшло з зали. Можна навіть показувати пальцем до зали, позначаючи, звідки надійшло запитання.

ВАГНЕР (до одного з мікрофонів). А я підкреслюю, що ця військова операція була потрібна! Ми повинні були захистити цю кляту країну з її клятим народом! І себе теж!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ах ти чортиця! Гарне запитання!..

ВАГНЕР (до іншого мікрофона). Навіть якщо ви вважаєте — але це ж тільки ви так вважаєте! — що зовнішньої загрози не було, то зараз ви зобов'язані бачити, що вона є! Ця ж клята країна не здалася! А була повинна!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ах, відьма! Врізала йому!

ФАУСТ (здивовано). Там є твої? Не тільки кишенькові?..

МЕФІСТОФЕЛЬ (радісно). Звичайно — й мої! Хіба не маю права побачити, як викручується Вагнер?!

ВАГНЕР (до третього мікрофона). Ні, ніякої війни ми не ведемо! Ми тільки захищаємось!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ах, бісова дочка — така юна та яка талановита!

ВАГНЕР (у черговий мікрофон). Ні! Ми миролюбна держава! Не ми винні, що навколо цієї клятої країни вісь світ об'єднався. Це вони загроза світові — не ми! А я тут ні до чого, бо я добра людина!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Як бреше — й не червоніє!

ВАГНЕР. Я дію в рамках міжнародного права! Все, що ми звільнили, — вже наше, наше, наше! Моя вища імператорська рада вже підписала необхідний документ...

ФАУСТ. Теж бреше?

МЕФІСТОФЕЛЬ. У цьому разі — ні! Нехай би рада щось не підписала!..

ВАГНЕР. На звільнених територіях ми діємо виключно силою переконання! Сила переконання — велика річ: їсти захочуть — на все будуть згодні.

ФАУСТ. Це Вагнер... мій ад'юнкт колишній?.. Такий на вид був тихий та нікчемний...

МЕФІСТОФЕЛЬ. У тихім вирі водяться чорти! Гей, слухай — знов моя чортиха!

ВАГНЕР. Забули, яку зброю залишили мені попередники? Кузькина мати зветься. Той володар світу, хто кузькину мати має! А я маю! Я ще всім покаджу кузькину мати! (Колотить черевиком по столу).

ФАУСТ (з жахом). Це ти придумав?!

МЕФІСТОФЕЛЬ (зі сміхом). Ні! Уяві собі, він сам! Він здатний учень!..

ФАУСТ. Адже...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Так, це середньовіччя, докторе, а ти чого хотів? (Передражнює). "Краса"... "Любов"... Дивись, йому на телесуфлера щось виводять!

ВАГНЕР. Мені повідомили, що наші доблесні війська узяли найважливіший стратегічний пункт Безхатки! Безхатки теж стали частиною нашої великої батьківщини! Наказую завтра всім святкувати, тріумфувати й веселитися!

В кабінеті Вагнера гасне світло.

МЕФІСТОФЕЛЬ (до Фауста). Повір, все це не я!..

ВАГНЕР (підходячи до Фауста та Мефістофеля). Ви теж молодці! Кожному по ордену! Вручу завтра на урочистостях на честь взяття Безхатки.

ФАУСТ (знесилено). Повісь цей орден собі на панталони.

МЕФІСТОФЕЛЬ. А я — не проти. *(Випинає груди, каже убік)*. Хоча, звичайно, мені від тебе потрібно більш ніж ордени, але орденів мені ще не вручали. *(До Вагнера)*. Я згоден і на два — бо одному самотньо буде тут. А може, ще й дві-три медалі?

ВАГНЕР. За що?

МЕФІСТОФЕЛЬ. За службу! Вам служить — не мед, будь ласка, солодить хоч орденами!

ФАУСТ. Вагнере, ти чудовисько! І брехуїло! Ці Безхатки — три порожні хати!

ВАГНЕР *(дивиться на Фауста знизу догори)*. Не псуй мені свята, Генріху! *(Мефістофелю)*. Зроби мені завтра свято!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Нема питань! Все буде в шоколаді! *(Убік)*. І буду це робити, допоки не обжерешся... тім шоколадом...

ВАГНЕР. Але я нагадаю: Прекрасна Єлена Троянська! Завтра! На коктейлі.

Сцена 7-ма

Урочистий коктейль в апартаментах Вагнера.

Музика, гомін голосів. Божевілля божевільного свята: світлові ефекти, слайди, театр тіней та все інше, що прийде на розум режисерові. Час від часу, вклинюючись до нього, сценою проносяться духи пекла. Глядацька зала — теж частина цього дійства: глядачі — нібито гості свята. Вагнер немовби диригує всім цим дійством. Фауст і Мефістофель стоять осторонь. Груді Мефістофеля прикрашені орденами.

ВАГНЕР *(звертається до зали)*. Увага! *(Музика змовкає, гул голосів стихає)*. Безхатки — наші! *(Хор голосів: "Безхатки — наші! Безхатки — наші! Безхатки — наші!")* А тепер кульмінація! Мої помічники являть нам Прекрасну Єлену Троянську!

МЕФІСТОФЕЛЬ *(виходить уперед; говорить навмисно кривляючись)*. А зараз — Єлена Троянська! Але спочатку два слова для тих, хто не знає...

ВАГНЕР *(перериває, показуючи пальцем на Мефістофеля, передражнює)*. Для тих, хто не знає... Це, між іншим, не ярмарковий блазень, а доктор Фауст, мій учень, великий дока у всіх науках і мистецтвах, і якщо він щось каже, то... він знає, що каже... А якщо робить — а я навчив його багато чому, то... він знає, що робить... Зараз ми станемо свідками найбільшого наукового експерименту всіх часів і народів, а не дешевого ярмаркового трюку. Починайте, професоре! *(Мефістофелю)*. Але говориш ти, немов ярмарковий блазень, давай коротше!

МЕФІСТОФЕЛЬ *(продовжує кривлятися, пародіюючи стиль телепрограми "Неймовірна правда про зірок")*. Отже, для тих, хто не знає. Прекрасна Єлена народилася в простій царській родині: тато — простий спартанський цар Тиндарей, мати — проста цариця Леда, теж та ще красуня. Але насправді татком Єлени був сам ватажок богів Зевс. Він з'явився до Леди у вигляді лебедя... Так, пікантна історія — гаразд, пропустимо. Але краса Єлени не принесла їй нічого хорошого: її то викрадали, то повертали, доки тато Тиндарей не віддав Єлену заміж за простого царя Менелая. Але отут з'явився Парис, син Пріама, славнозвісного царя Трої. І Єлена втекла з

Парисом. Що було далі, ви, звичайно, знаєте: Троя була уражена красою Єлени й впала в 1260 році до нашої ери...

ВАГНЕР (з жахом). Мені казали, що вона прекрасна, але не сказали, що так застара!..

Наступає повна тиша. У тиші лунає сатанинський сміх Мефістофеля.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Спокійно, шефе, ви одержите її в розквіті молодості й вроди!

ВАГНЕР (з сумнівом). Ну, тоді... продовжуй...

МЕФІСТОФЕЛЬ (дістає з кишені щось схоже на телевізійний пульт дистанційного керування). Прошу всіх на секунду прикрити очі — інакше ви просто осліпнете від її краси... (Натискає кнопку на пульті). І — раз! (Наступає повна темрява). І — два! (Громовий удар, сліпучий спалах світла). І — три!

Феєрична гра світла, в якій виникає жіноча фігура, з голови до стегон вона прикрита напівпрозорою накидкою, але під нею вгадується прекрасне обличчя, схоже на обличчя Гретхен.

ФАУСТ (робить крок у напрямку фігури). Це вона... Вона прекрасна!

МЕФІСТОФЕЛЬ (діючи в осяянні, швидко підходить до Фауста). Так, це вона!

ФАУСТ. Так...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Вона **прекрасна**!

ФАУСТ. Так...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Все ще можна перемінити: вона дістанеться не Вагнеру — тобі...

ФАУСТ. Так...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Тоді поквапся! Бо ще **мить** — вона піде до Вагнера!

ФАУСТ. Так...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Доки не пізно, **зупини** її!

ФАУСТ. Так...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Вона **прекрасна**! **Зупини** її — і за **мить** вона буде твоєю! І це буде **прекрасна мить**!

ФАУСТ. Так...

МЕФІСТОФЕЛЬ (з нетерпінням). Ну так кажи! Всі потрібні слова в тебе вже на язиці: "**спинися**", "**мить**" і "**ти прекрасна**"!

ФАУСТ. Так...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Кажи!

ФАУСТ. Гретхен! (Громовий удар, все зникає, Фауст і Мефістофель залишаються наодинці). Гретхен!..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Упустив ти свій шанс, докторе. (Убік). На жаль, я теж...

ФАУСТ. Гретхен!.. Як я забув про неї?! Це твої штучки?! Кажи, де Гретхен, що з нею?!

МЕФІСТОФЕЛЬ (буденно). Що-що?.. Та нічого — вона у в'язниці.

ФАУСТ. В якій в'язниці?! Я бачив її зараз — отут, і ти хотів віддати її Вагнеру!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Кинь, докторе, вчений — а віриш у всяке чортovinня. Це взагалі була не жінка, а голографічне зображення... Але всі повірили (сміється). А Гретхен — у в'язниці.

ФАУСТ. За що?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. За подвійне вбивство.

ФАУСТ. Не може бути! Вона невинна!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Це ти так вважаєш. А правосуддя вважає інакше.

ФАУСТ. Кого вона вбила?..

МЕФІСТОФЕЛЬ (буденно). Свою матір і брата Валентина. І вже зізналася...

ФАУСТ. Але ж Валентин — це твоїх рук справа! А мати... мати, напевно, теж?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Яка тепер різниця?

ФАУСТ. Що на неї чекає?

МЕФІСТОФЕЛЬ (буденно). Гільйотина. *(Раптово пожвавлюється)*. Який корисний винахід людини! Сам Сатана не придумав би краще! Я її тобі покажу *(на заднику сцени з'являється тінь гільйотини)*.

ФАУСТ. Кошмар середньовіччя!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Навпаки: не кошмар — прогрес! Дуже гуманна процедура: голова відлітає, а кат залишається з незаплямованими руками й чистою совістю! Почекай — ти ще не бачив її в дії *(ніж гільйотини підіймається й зі зловісним звуком опускається)*.

ФАУСТ. Який жах!.. Гретхен...

МЕФІСТОФЕЛЬ *(як ні в чому не бувало)*. Навіть дивно, що ім'я цій машинці дали безладні французи, а не педантичні німці, й мали б ми зараз який-небудь *(з німецьким акцентом)* дердокторфауствундерапарат!.. *(Буденно)*. Страта — завтра вранці.

ФАУСТ. Ти повинен цьому завадити!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Навіщо?

ФАУСТ. Інакше не почуєш ніколи тих слів, яких від мене чекаєш! Негайно vedi мене до в'язниці — до Гретхен!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Уперше бачу людину, що сама, добровільно, проситься до в'язниці... А втім... Завдання досить просте. З охороною я розберуся...

ФАУСТ. Вперед, мерзотнику!

Сцена 8-ма

В'язниця. Камера-одиначка.

Гретхен у руб'ї молиться в кутку. Відчиняються двері, входить Фауст з низкою ключів. Гретхен дивиться на нього, але не впізнає; перериває молитву, зненацька починає чи то співати, чи то бурмотати.

ГРЕТХЕН.

Моя мати, ледащо,

Зарізала мене!

Мій батько гультяй

І з'їв мене!

А сестричка мала

Взяла й знесла

Кістки в зелений гай;

Я пташечкою полинула —

Вилітай! Вилітай!***

ФАУСТ (*падає їй до ніг*). Гретхен, це я!

ГРЕТХЕН. Ти бачиш? Там горить страшна геєна! Усім святим повинні помолитися ми!

ФАУСТ (*голосно*). Гретхен! Гретхен!

ГРЕТХЕН (*прислуховується*). Твій голос здається знайомим... (*Зривається на ноги, кайдани спадають*).

ФАУСТ (*схвильовано*). Так, Гретхен, це я, твій Генріх! Опам'ятайся! Зараз ми підемо звідси!..

ГРЕТХЕН. Ти Генріх?.. Ні! Ти кат! Ти поведеш мене, щоб стратити, але ж ще не ранок, дай пожити ще декілька годин, дай побачити перший промінь сонця!..

ФАУСТ. Це мара, Гретхен! Бачиш? Я твій Генріх! Кат міцно спить і бачить уві сні, як йому самому рубають голову. Варта — приспана й теж буде спати до світанку. Ніхто не перешкодить нам!

ГРЕТХЕН (*приходячи до тями*). Ти справді Генріх?

ФАУСТ. Так!

ГРЕТХЕН. Генріху, це ти, а я думала, що так і вмеру, а тебе не побачу...

ФАУСТ. Ні! Ти не умреш! Під муром на нас чекають коні, й перший промінь сонця ти побачиш вільною!

ГРЕТХЕН (*остаточно приходить до себе; її екзальтована мова змінюється звичайними розмовними інтонаціями*). Генріху... Генріху... Мій Генріх... Ти наївний, як усі чоловіки. Ти гадаєш, що несвобода отут, у стінах в'язниці, а там — воля?.. Смішний хлопчисько... Свобода повинна бути в душі, а в моїй душі її немає, і, виходить, вільною я вже не стану. Вже краще... залишитися тут... і прийняти... все... що мені призначене.

ФАУСТ (*його мова теж змінюється*). Але, Гретхен... це нерозумно... Що ти повинна прийняти?.. За що?.. Адже ти невинна.

ГРЕТХЕН. А хто винний? Може бути, ти?.. Ні... не ти, це я дала матері ті клятві краплі, від яких вона не прокинулася... Адже ти не знав про них... Чи знав?!

ФАУСТ (*починаючи щось розуміти*). Не знав...

ГРЕТХЕН. От бачиш... Своїми руками я вбила рідну матір. І ти гадаєш, я зможу жити далі, як наче нічого й не було?..

ФАУСТ. Адже ж ти не знала! Ти... була лише сліпим знаряддям... Той, хто дав їх тобі, він убивця.

ГРЕТХЕН. Доктор Фауст дав їх мені — ну то й що? Знаряддя сліпе, бо в нього немає розуму, а мені, як і тобі, даний розум... Моя провина... мені й кара...

ФАУСТ. Але навіщо ти зізналася ще й в убивстві брата? І який ідіот суддя міг цьому повірити?!

ГРЕТХЕН. Генріху... І тут те ж саме. Якщо брат схопив шпагу, аби заступитися за мою честь, то... це я дала йому привід... Генріху, я наробила дурниць... Ні, не те! Дурниці

можна виправити, а **це** виправити — не можна!

ФАУСТ. Гретхен, я знайду найкращих адвокатів, твою справу буде переглянуто, ти не повинна відповідати за чужі злочини!

ГРЕТХЕН. І що це змінить? Мати мертва. Брат мертвий. А я стараннями крючкодерів стану безневинною ягничкою?.. Але є ще душа, Генріху, розумієш? Душа! У ній мій вирок, а не в паперах на столах у суддів... І, знаєш, було ще одне... Усі вважали, що мого брата заколов доктор Фауст, але хтось сказав, що бачив двох... і шукали вас обох... Ти не міг убити Валентина, тому що був зі мною... але... ти теж був під підозрою... І я подумала: Валентину вже не допоможеш, але... нехай тебе не розшукують... Прощай, мій коханий, іди, я залишаюся!

ФАУСТ. Значить, і я залишаюся з тобою.

ГРЕТХЕН. Навіщо?

ФАУСТ. Нехай нас стратять разом. Ні, почекай... я все розповім на ешафоті... й нехай мене стратять замість тебе!

ГРЕТХЕН. Ні, Генріху, ти повинен піти!

ФАУСТ. Навіщо?

ГРЕТХЕН. Генріху, я просто міське дівчисько, яких тисячі. Ми все маримо коханням, але що ми знаємо про кохання... й... про життя?.. Виявилось, потрібно потрапити до темниці, щоб побачити: кохання — це світло. Всесвіт осяяний Світлом Любові. І якщо мета життя — посадити дерево, побудувати дім і народити сина, в цьому сенс любові!

ФАУСТ (*перебиває*). Це мета для чоловіка...

ГРЕТХЕН (*сміється*). Наївний Генріх... Поруч з чоловіком повинна бути жінка. Ти зможеш сам народити сина? І для кого ти побудуєш дім? І якщо ти посадиш дерево, хто зірве й подасть тобі з нього плід?.. Своєю душею я бачу твою душу: ти потрібний світові, щоб знайти відповіді на найголовніші питання. Іди, бо ти повинен довести все почате до кінця...

ФАУСТ. Гретхен! Але ж поруч із чоловіком повинна бути жінка! Ти повинна піти зі мною — без тебе я не посаджу дерева, не побудую дім і не народжу сина!..

ГРЕТХЕН. А я була з тобою увесь час, з нашої першої хвилини, просто ти не знав цього. Може бути, ти вже й дерево посадив — тільки ще не знаєш про це, але зрозумієш, коли побачиш його плоди. Я залишаюся тут, але я була й буду з тобою, і тепер ти знаєш і це, і в плодах твого дерева теж буду я...

МЕФІСТОФЕЛЬ (*на порозі*). Швидше! Вже світає!

ГРЕТХЕН. Хто це?

ФАУСТ. Той, хто нам допоможе!

ГРЕТХЕН. Вели йому піти! Я покоряюся Божому суду.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ходімо!

ФАУСТ (*Мефістофелю*). Ми повинні повести її звідси! Хоч і силою!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Вона повинна піти сама, без примусу, інакше я безсилий!

ГРЕТХЕН. Генріху, я бачу, це доктор Фауст! Твій доктор Фауст продав душу чортові, він перетворився на маріонетку, а за ниточки смикає чорт!

ФАУСТ (до Мефістофеля). Але треба щось робити!

МЕФІСТОФЕЛЬ (хапає руку Фауста і міцно тримає). Занадто пізно! Я вже чую кроки ката.

ФАУСТ. Відпусти! Вона...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Рокована!

ГОЛОС (з неба). **ВРЯТОВАНА!**

МЕФІСТОФЕЛЬ (до Фауста). Мерщій! (Зникає з Фаустом).

ГРЕТХЕН (вслід). Будь ти проклятий, докторе Фаусте!

Інтер'єр в'язниці зникає. По черзі сценою проносяться духи пекла та янголи. Фауст і Мефістофель спостерігають збоку, залишаючись на авансцені. Трагічну музику на зльоті обриває зловісний брязкіт ножа гільйотини (сама гільйотина та сцена страти відсутні — щоб уникнути непотрібного натуралізму; брязкіт ножа точно повторює звук, що вже лунав у сцені, коли Мефістофель демонстрував Фаусту гільйотину в дії, але цього разу він звучить голосніше й зловісніше). Фауст від жаху закриває обличчя руками й падає навколішки.

Душу Гретхен підхоплюють два янголи й несуть у далечінь.

Сцена 9-та

Фауст і Мефістофель залишаються на авансцені.

ФАУСТ (не підіймаючись). Ну, ти хотів від мене душу? Що ж, забирай! Усе скінчилось...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Хай буде так. Кажі: спинися, мить...

ФАУСТ. Спинися, мить...

МЕФІСТОФЕЛЬ. А далі?

ФАУСТ. Ні, не можу.

МЕФІСТОФЕЛЬ. І я не можу: ти повинен сказати повністю...

ФАУСТ. Та досить! Вона й так спинилася, а що в тому є (робить величезне зусилля, щоб вимовити) **прекрасного**, тварюко?! Ти хочеш ще й принизити наостанок?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ні, спробуй ще раз!

ФАУСТ. Не знущайся! Чорт! Бери без слів!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Не можу — бо контракт!..

ФАУСТ (встаючи). Я зараз задушу тебе, паскудо!

МЕФІСТОФЕЛЬ (сміється). Який цікавий поворот подій! Послухай, Фаусте, а це кумедно! Чого тільки зі мною ні робили! Святою водою кропили. Ладаном викурювали. Святим хрестом шугали. Молитвою виганяли. Душити ще ніхто не намагався! Ти будеш першим. Між іншим, і для мене це зовсім нове відчуття. Ну... спробуємо (задирає підборіддя).

ФАУСТ. Пішов геть, змію!

МЕФІСТОФЕЛЬ (сміється). Ти, докторе, визначайся: "пішов геть", "задушу" або "бери душу"?

ФАУСТ. Душу!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ти створив патову ситуацію, Фаусте. (*Убік*). Чого-чого, а цього ніяк не очікував. А де вихід? Послухай, докторе! Переконав! Я беру твою душу! Тільки давай-но зробимо маленьку паузу... ну... відпочиньмо, чи що — злітаємо куди-небудь... давай-но до шинку заскочимо... чесно кажучи, й мені б не завадили дві-три чарки шнапсу... а краще української горілки, а ще й з перцем!.. О! Зрозумів! Влаштуймо для Ваґнера ще одну війну!.. (*Як з-під землі з'являється Ваґнер*). О чорт! А ось і він!..

ВАґНЕР (*зі щасливим видом*). Але я втік!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Один мене вже заплутав, тепер і другий туди ж! Куди втік? Звідки? Навіщо?

ВАґНЕР. У мене в країні зараз щось трапляється... але я втік!

ФАУСТ (*подаючи ознаки життя*). Самотужки?..

ВАґНЕР (*з пафосом*). Ні, мені допомогли патріотично налаштовані офіцери!

МЕФІСТОФЕЛЬ (*глузливо*). І де ж вони?

ВАґНЕР. Драпонули! Коли я заплатив за допомогу та виявилось, що більше в мене нічого немає...

ФАУСТ (*похмуро*). Патріотизм у твоїй імперії може бути тільки оплачуваним...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Все одно не розумію.

ВАґНЕР (*з образою*). Та нічого незрозумілого! Ви кудись поділися, цінні папери перетворились на прах, підземні скарби не знайшли, у військах поразка за поразкою, отут щось і почалося. Я й сам не уявляю, хто й що, але навіть мої вірні орки почали роптати! І що мені залишилося?!

ФАУСТ. Нарешті! Народ прокинувся й скинув Ваґнера.

ВАґНЕР. Яка нісенітниця, Генріху! Народ! Та хто його питає! Йому на чорне кажеш біле — він аж хрюкає від щастя. Чорт з нею, з цією імперією! Зараз доктор Фауст знайде мені яке-небудь малесеньке князівство — і почнемо все спочатку!

ФАУСТ. А ти повернися назад — і **там** почни все спочатку!

ВАґНЕР. Ні, дзуськи! Де завгодно, тільки не з цим народом! Чинити зло — це я їм наказав, але (*пауза*) я уявив собі, як вони вдерлись до мого сховища, схопили, зґвалтували, потім знов зґвалтували, потім катували й знов зґвалтували... (*Кричить*). Це ви, ви у всьому винні! Ви підсунули мені край ідіотів!

МЕФІСТОФЕЛЬ (*вкрадливо*). Але ідіотами керувати легше...

ВАґНЕР (*кричить*). Ось нехай керує ними хтось інший! А з мене досить! Наївся донесхочу!

МЕФІСТОФЕЛЬ. От ти й сказав.

ВАґНЕР. Що я сказав?.. Докторе, нехай воно буде зовсім маленьким — ну, як Монако... А може бути — саме Монако?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ті самі слова: наївся донесхочу!

ВАґНЕР. Звичайно, наївся! Може бути, в маленькому князівстві буде спокійніше?.. Ні, з часом я його, звичайно, зроблю трохи більше... потім ще більше...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ха-ха-ха! А часу, Ваґнере, нема! Немає в контракті ніякого "потім"!

ВАГНЕР. Кинь, докторе! Так, я пам'ятаю: "Наївся донесхочу"! Але, по-перше, я зовсім не те мав на увазі, а по-друге — мені не до жартів: я ледве врятувався — до чого отут наш жартівливий контракт?..

ФАУСТ (до Мефістофеля). Ах ти чорт! У тебе й з ним був договір?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ха-ха-ха!

ФАУСТ. Почекай, дворушнику! (До Вагнера). А якщо це не хтось інший, а саме народ? Бо більш не хоче, щоб його долю вирішували вагнери й вимагає самоврядування?

ВАГНЕР. Я навіть не розумію, що це таке!

МЕФІСТОФЕЛЬ (задумливо). Але ж я не так давно чув слушне слово... демократія... але від кого?.. Добре! До нас з вами це не має відношення!

ФАУСТ (задумливо). А якщо має?.. Демократія — гарне слово.

ВАГНЕР (кричить). Цьому народові демократія?! З глузду з'їхали?! Адже я ще можу повернутися! А що?.. Монако... не мій масштаб! Зберу патріотичні сили — і як повернуся!..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ха-ха-ха!

ФАУСТ. Чекай! А що той народ, з яким ти воював?

ВАГНЕР. Та яка різниця! Тріумфує й жене мої війська геть! Виявилось, що в нього навіть на гербі написано слово "Воля". А чи можна перемогти народ, на гербі якого написано "Воля"?

ФАУСТ (роздумливо). Лиш той життя й волі гідний — той, хто щодня іде за них на бій. Гретхен! Здається, я дійсно посадив дерево... й бачу його перші плоди!..

МЕФІСТОФЕЛЬ (іронічно). Браво, докторе! Твій афоризм увійде до хрестоматій! Але до наших справ він теж не має жодного стосунку!

ФАУСТ (не слухаючи). Вільний народ на вільній землі... О як би я хотів оце побачити! І якщо це збудеться, я з легкістю скажу: "Спинися, мить! Прекрасна ти!"

МЕФІСТОФЕЛЬ (без іронії). Ну от. І ти сказав.

ФАУСТ. Сказав!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Нарешті! Назад свої слова не попросиш?

ФАУСТ. Ні! Я — не Вагнер.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Хай буде так!

Знімає з себе накидку й накидає на рамена Фаустові. Миттєво проносяться тіні духів, феєрично змінюється освітлення, чутні вереск духів і громовий удар. Освітлення стає таким, яким було раніше. Як і в 4-й сцені першого акту, відбувається обмін тілами (душами), але вже зворотний. Актор, який до цього моменту був "Генріхом" (тобто Фаустом у тілі Мефістофеля), знову перетворюється на Мефістофеля. Актор, що був Мефістофелем у тілі Фауста, знову стає Фаустом. Фауст падає намертво.

ВАГНЕР. Е... Генріху, а що це було?

МЕФІСТОФЕЛЬ. Уже не Генріху! Ха-ха-ха! Як добре мені в моєму власному тілі!.. Немов додому з відрядження повернувся...

ВАГНЕР. Е... А хто ти?!

МЕФІСТОФЕЛЬ. Я частка сили, що робить лиш добро, бажаючи лиш злого... Однак для тебе це занадто складно! Я той, з ким ти підписав контракт!

ВАГНЕР. Кинь жартувати, Генріху! Який ще контракт?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. Той самий, котрий підписав ти кров'ю!

ВАГНЕР. Так, з доктором я підписав контракт — і то заради жарту! А доктор... Напевно, йому вже... й консилиум докторів... не допоможе... Виходить, і ніякого контракту немає!

МЕФІСТОФЕЛЬ. А ти ще й дурень, Вагнере? Бачиш тільки оболонки? (*Витягає з повітря договір і махає перед носом Вагнера*). Чудово! Зараз перевіримо тебе на почуття гумору!

Міцно бере Вагнера під руку. Іншою рукою тягнеться до Фауста, що лежить на землі.

ГОЛОС (*з неба*). **ЗАЛИШ ЙОГО! ВІН МІЙ!**

Мефістофель і Вагнер провалюються до пекла.

*Душа Фауста підіймається вгору. Душі Фауста й Гретхен зливаються в єдине ціле.**** Темрява.*

Сцена 10-та (кінцева)

На небі.

Та ж темрява, що й наприкінці попередньої сцени.

ТВОРЕЦЬ (*голос у темряві*). Ходжу тим самим пішаком...

МЕФІСТОФЕЛЬ (*теж у темряві*). І що, я вже не можу йому завадити?.. Він буде прохідним?.. (*Зі стукотом переставляє фігуру на шахівниці*). Хоча б спробую!..

ТВОРЕЦЬ. Ну... спробуй... (*Поступово набирає силу світло*).

МЕФІСТОФЕЛЬ. Спробую — а що користі, Творцю, якщо все у Твоїх руках!?

ТВОРЕЦЬ (*спокійно*). Ти не правий, мій дух суперечності. До справ людських я не торкаюся.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Але ж торкнувся!.. І до моїх, як бачиш, теж! Мій контракт з Фаустом порушений через Тебе! А контракти треба виконувати!

ТВОРЕЦЬ. Ні, Мефістофелю, це ти його порушив. Контракти потрібно ще й вичитувати! До літери, до коми — "Стратити не можна помилувати" — а ти цього не зробив. Ти упустив одне малесеньке слівце — "якщо", а воно все міняє.

МЕФІСТОФЕЛЬ (*вихоплює договір з повітря, вчитується*). "Спинися, мить! Прекрасна ти!" — й ніякого "якщо"!

ТВОРЕЦЬ. Так! Саме так! А він сказав "якщо". Різницю розумієш? Але це умовне нахилення ти намагався видати за імператив, що був записаний в контракті, — виходить, контракт недійсний. Звичайно, якби ти вписав "якщо" заздалегідь... Втім, Мефістофелю, я завжди знав — погано ти рахуєш варіанти...

МЕФІСТОФЕЛЬ. Ні, в цій справі Ти не правий, Творцю!

ТВОРЕЦЬ. На жаль, Мефістофелю, спілкування з Вагнером пішло тобі не на користь.

Фауст виконав своє земне призначення — до речі, не завдяки тобі, а всупереч, — виходить, заслужив на відпочинок, а не на геєну вогненну. Але й результату, що був обіцяний контрактом, він не побачив: адже далі ті ж "якщо". А якщо народ знову впаде до сплячки? А якщо посадить собі на шию нового Ваґнера?..

МЕФІСТОФЕЛЬ. А якщо ні?!

ТВОРЕЦЬ. А це ні від тебе, ні від мене не залежить — це не в наших руках. І якщо я втрутився, то тільки в тому, що мені належить.

МЕФІСТОФЕЛЬ. Що саме?

ТВОРЕЦЬ. Воздаяння, Мефістофелю, воздаяння... (*Робить хід*). Усе — пішак на восьмій горизонталі, шах і мат. Гра закінчена.

МЕФІСТОФЕЛЬ. А відігратися?..

ТВОРЕЦЬ. Сьогодні — ні. Ти втомив мене — ізгинь!

Раптово лунає вибух. Як і на початку вистави, виникає відчуття масованого артобстрілу — він відбувається десь удалечині, однак його відсвіти й відголоси видно й чути на сцені.

МЕФІСТОФЕЛЬ (*виразно підіймає пальця вгору*). А нічого не закінчено, Творцю! Гра продовжується!

Зникає в пекельному полум'ї.

Знов, як і на початку вистави, звучить бас співака:

Істукан цей золотий

Волю неба зневажає,

Сміючись, перекидає

Заповіти всі святі.

І на втіху богу злата

Ллється кров по всій землі,

А пани і королі

Посилають брат на брата.

Люди гинуть за метал,

Люди гинуть за метал.

Сатана той править бал,

Той править бал.

Сатана той править бал,

Той править бал.

ЗАВІСА

*** використано вірші Гете в перекладі Миколи Лукаша — менш як 10% від загального обсягу тексту даної п'єси;**

**** https://www.youtube.com/watch?v=63_JD9qNG-A**

***** фрагмент "Фауста" Гете, переклад М. Лукаша;**

****** сценічне рішення цієї метафори може бути досить простим: поруч з**

Фаустом з'являється Гретхен — уже не в руб'ї, а в білому ангельському одіянні, — накидає таке ж одіяння на Фауста, допомагає йому встати й веде за собою.

Автор висловлює вдячність Павлу Босому, колезі по Конгресу літераторів України, професору театрального мистецтва (Торонто, Канада), за ідею "обміну тілами" між Фаустом і Мефістофелем, а також нагадує про чинне законодавство, авторське право й неможливість постановки п'єси без письмової угоди.

2014 — 2026